

## ПІДТРИМКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ В СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЯХ УКРАЇНИ

**Суровцева Ірина Юріївна**, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро

**ORCID:** 0000-0002-7909-0103

**Любченко Наталія Олександрівна**, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро

*У статті досліджується вплив процесів старіння на погіршення таких когнітивних функцій, як пам'ять, увага та навички вирішення проблем. Розглядаються заходи з підтримки інтелектуальної активності осіб похилого віку як важливого чинника підвищення якості їхнього життя. Особливу увагу приділено важливості розумової діяльності для психологічного та емоційного благополуччя людей похилого віку, а також досвіду впровадження світових практик у цій сфері. Проаналізовано сучасні підходи до стимулювання пізнавальних процесів у людей похилого віку в соціальних установах України, зокрема використання спеціальних програм і методик розвитку пам'яті, уваги та творчих здібностей. Вказано, що соціальні контакти стимулюють мислення та полегшують обмін інформацією та ідеями, що позитивно впливає на загальний когнітивний рівень. Результати дослідження показують, що сприяння розумовій активності літніх людей у соціальних службах допомагає підвищити рівень соціальної інтеграції, знизити рівень самотності та покращити загальний стан здоров'я. Для реалізації ефективних програм сприяння інтелектуальній діяльності в Україні необхідно створити умови для підготовки соціальних працівників та волонтерів для роботи з людьми похилого віку. Також важливо фінансувати програми на державному рівні, підтримувати наукові дослідження у сфері когнітивного старіння та використовувати найсучасніші технології дистанційного навчання літніх людей.*

**Ключові слова:** інтелектуальна активність, особи похилого віку, когнітивне старіння, соціальна інтеграція, активне старіння, когнітивні тренінги.

**Surovtseva I., Liubchenko N. Support of intellectual activity of elderly persons in social institutions of Ukraine**

*The article examines the impact of aging processes on the deterioration of such cognitive functions as memory, attention, and problem-solving skills. Measures to support the intellectual activity of the elderly are considered as an important factor in improving the quality of their lives. Special attention is paid to the importance of mental activity for the psychological and emotional well-being of the elderly, as well as the experience of implementing world practices in this area. Modern approaches to stimulating cognitive processes in the elderly in social institutions of Ukraine are analyzed, in particular, the use of special programs and methods for the development of memory, attention and creative abilities. It is indicated that social contacts stimulate thinking and facilitate the exchange of information and ideas, which positively affects the general cognitive level. Research findings show that promoting mental activity in older people in social services helps increase social integration, reduce loneliness and improve overall health. In order to implement effective programs to promote intellectual activity in Ukraine, it is necessary to create conditions for the training of social workers and volunteers to work with the elderly. It is also important to fund programs at the state level, support scientific research in the field of cognitive aging, and use the most modern technologies for distance learning of older people.*

**Key words:** *Intellectual activity, elderly people, cognitive aging, social integration, active aging, cognitive training.*

**Постановка проблеми.** Актуальність питання підтримки розумової діяльності людей похилого віку набуває все більшої сили на тлі демографічного старіння населення, яке спостерігається в Україні та світі [14]. За останні десятиліття частка людей похилого віку значно зросла, що ставить суспільство перед новими викликами (табл. 1).

Таблиця 1

*Чисельність осіб похилого віку в Україні (станом на 2023 р.)*

Вікова група	Кількість осіб (тис.)	Відсоток від загальної чисельності населення (%)
60-69 років	3,540	7.8
70-79 років	2,810	6.2
80+ років	1,250	2.8
Загалом	7,600	16.8

*Джерело: Державна служба статистики України [2]*

Таблиця 1 показує розподіл людей похилого віку в Україні за віковими групами. Більшість цієї групи населення становлять люди віком від 60 до 69 років, тоді як частка тих, кому за 80 років, значно нижча. Ці дані підкреслюють важливість розробки підтримуючих програм, спрямованих на різні вікові

групи людей похилого віку. Особливу увагу слід звернути на групу людей старше 80 років, оскільки вони найбільше потребують підтримки через погіршення когнітивних функцій і фізичного стану [6].

Старіння часто супроводжується погіршенням таких когнітивних функцій, як пам'ять, увага та навички вирішення проблем. Це може призвести до ізоляції, самотності та депресії. Проте дослідження показують, що збереження розумової активності з віком допомагає значно уповільнити ці процеси, допомагає зберегти психічне здоров'я та покращує загальне самопочуття [8].

Важливу роль у цьому контексті відіграють соціальні служби, здатні створити умови для стимулювання пізнавальної діяльності людей похилого віку. На 2020 р. в Україні діяло 435 відділень денного перебування, у яких надавалися соціальні послуги соціальної адаптації, денного догляду, консультування, представництва інтересів, соціальної профілактики, посередництва (медіації) тощо (обслуговано близько 254,3 тис. осіб) та 281 будинки-інтернати для громадян похилого віку, осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, психоневрологічних інтернатів [11].

З початком війни 55% людей похилого віку зазначили, що вона вплинула на них емоційно через розлуку з близькими, самотність або ізоляцію, суперечки з родичами чи друзями та втрату близьких [5].

Отже, однією з центральних проблем, пов'язаних зі старінням, є збереження не лише фізичного, а й когнітивного здоров'я людей похилого віку, оскільки розумова діяльність є важливим фактором якості життя, рівня соціальної інтеграції та психоемоційного благополуччя.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У контексті дослідження проблеми здійснення соціальної роботи з підтримки інтелектуальної активності людей похилого віку значний інтерес становлять праці українських і закордонних науковців з проблем: здійснення соціальної роботи з людьми похилого віку (І. Зверева, Т. Коленіченко тощо); освітньої геронтології (О.

Аніщенко, А. Гончарук, Н. Дем'яненко, О. Сандецька, Н. Чаграк тощо); когнітивної психології (І. Коваленко-Кобилянська, М. Смульсон тощо).

**Метою** даної статті є узагальнення ролі соціальної підтримки інтелектуальної діяльності людей похилого віку в соціальних інституціях України, розгляд сучасних підходів до цієї проблеми та врахування міжнародного досвіду, який можна запровадити в українських умовах.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Розумова діяльність у літньому віці є важливим фактором збереження когнітивних функцій. З віком у мозку відбуваються зміни, які можуть призвести до поступового зниження когнітивних здібностей. Це природний процес, який супроводжується погіршенням короткочасної пам'яті, здатності до концентрації та швидкості обробки інформації. Однак багато досліджень показують, що регулярна розумова діяльність може уповільнити ці процеси. Інтелектуальна діяльність пов'язана з почуттям самовдоволення, незалежності та здатності контролювати своє життя. Участь у різноманітній розумовій діяльності – від вивчення нових навичок до участі в дискусіях чи творчій діяльності – може значно покращити емоційний стан людей похилого віку [13].

Велику роль у підтримці розумової діяльності відіграють також психологічні та соціальні аспекти. Літні люди, які активно беруть участь у соціальних взаємодіях і мають можливість займатися інтелектуальними заняттями, відчуваються менш ізольованими та самотніми. Соціальні контакти стимулюють мислення та полегшують обмін інформацією та ідеями, що позитивно впливає на загальний когнітивний рівень [12].

Соціальні інститути відіграють ключову роль у створенні умов для підтримки та стимулювання розумової діяльності людей похилого віку. В Україні існує багато соціальних закладів, які надають соціальний супровід людям похилого віку, насамперед геронтологічні пансіонати, відділення денного перебування територіальних центрів соціального обслуговування, а також громадські організації, які організовують різноманітні освітні та культурні заходи для людей похилого віку [10].

Важливу роль у сприянні інтелектуальній активності людей похилого віку відіграють соціальні працівники, вчителі та волонтери. Вони організують різноманітні заняття, курси, лекції та ігри, які дозволяють людям похилого віку активно використовувати свою пам'ять і розвивати мислення та навички спілкування. Такі заходи, як навчання використанню сучасних технологій, літературні клуби, уроки рукоділля та арт-терапія створюють позитивне середовище для сприяння пізнавальної діяльності.

У соціальних закладах України вже реалізуються різноманітні програми підтримки пізнавальної активності людей похилого віку: наприклад, вправи на пам'ять, асоціативні ігри, читання в голос, бесіди. Багато закладів використовують методи когнітивної стимуляції, такі як завдання на міркування, вправи на пам'ять і увагу та групові заходи, які сприяють соціальній взаємодії [9]. Такі програми дозволяють підтримувати розумову активність і сприяють емоційному піднесенню.

Важливим елементом є індивідуальний підхід до кожного літнього пацієнта з урахуванням його когнітивного стану, рівня соціальної інтеграції та мотивації до участі в заняттях. Іноді такі прості дії, як настільні ігри або спільні прогулянки, можуть мати значний вплив на сприяння когнітивній діяльності та соціальній взаємодії.

Дослідження показують, що розумова діяльність позитивно впливає на якість життя людей похилого віку. Інтелектуальна діяльність сприяє підвищенню рівня соціальної інтеграції людей похилого віку та зменшенню ризику ізоляції та самотності. Беручи участь у різноманітних освітніх та культурних заходах, люди похилого віку відчують себе частиною суспільства та мають можливість спілкуватися зі своїми однолітками та молодшими поколіннями, створюючи відчуття зв'язку та залучення. Це, у свою чергу, сприяє підтримці позитивного психоемоційного стану, знижує рівень стресу та покращує загальне самопочуття [12].

Одним із важливих аспектів інтелектуальної діяльності є її позитивний вплив на збереження когнітивного здоров'я. Регулярні розумові вправи

можуть значно сповільнити розвиток вікових змін у мозку, таких як деменція та хвороба Альцгеймера. Участь у розумовій діяльності підтримує нейропластичність мозку, сприяючи створенню нових нейронних зв'язків і підтримці існуючих. Це важливо для збереження незалежності людей похилого віку та здатності виконувати повсякденні завдання, що, у свою чергу, покращує якість їхнього життя.

Розумова діяльність також сприяє зміцненню психічного здоров'я. Участь у пізнавальній діяльності зменшує тривожність і депресію, які є досить поширеними у літніх людей. Коли людина відчуває, що її інтелектуальні здібності зберігаються або навіть покращуються за допомогою освітніх програм і розумових вправ, це підвищує її самооцінку та впевненість у собі. Крім того, пізнавальна активність сприяє збереженню емоційної стабільності, що особливо важливо в період вікових змін і соціальної нестабільності [13].

Загальний фізичний стан людей похилого віку також залежить від рівня їх розумової діяльності. Дослідження показують, що люди похилого віку, які регулярно займаються інтелектуальною та соціальною діяльністю, частіше ведуть більш активний спосіб життя, менше страждають від хронічних захворювань і мають кращий імунний статус. Підтримуючи розумову діяльність, можна мотивувати фізичні вправи, прогулянки, участь у групових заняттях, що в цілому покращує як фізичний, так і психічний стан людини.

Міжнародний досвід також свідчить про ефективність впровадження програм когнітивного розвитку для літніх людей. Наприклад, у скандинавських країнах широко поширені методи навчання новим навичкам – від іноземних мов до цифрової грамотності, яка не тільки розвиває інтелектуальні навички, але й допомагає підтримувати у літніх людей відчуття соціальної значущості (табл.2).

Таблиця 2

Порівняння програм підтримки інтелектуальної активності у різних країнах

Країна	Назва програми	Основні напрямки
--------	----------------	------------------

Фінляндія	«Активне старіння»	Тренінги з технологій, іноземні мови
Німеччина	«Освітні курси для літніх»	Курси, лекції, майстер-класи
Україна	«Університет третього віку»	Курси самоосвіти, творчі майстерні
Швеція	«Інтелектуальні клуби для літніх»	Заняття з розвитку пам'яті, логічні ігри

У таблиці 2 показано різні підходи до підтримки розумової діяльності людей похилого віку в різних країнах. Найбільше охоплення мають Фінляндія та Німеччина, а Україна тільки починає реалізацію подібних ініціатив. Україна має значний потенціал для розвитку програм підтримки людей похилого віку, а досвід інших країн може слугувати корисним прикладом для впровадження нових інноваційних підходів.

У різних країнах світу питання сприяння розумовій діяльності літніх людей розглядається на державному рівні. Наприклад, у Фінляндії та Швеції існують державні програми сприяння активному старінню, які приділяють особливу увагу інтелектуальній та соціальній інтеграції людей похилого віку. У таких програмах використовуються інноваційні підходи, зокрема когнітивні тренінги, курси іноземних мов та навчання користуванню новими технологіями, що стимулює пізнавальну активність та покращує загальний психоемоційний стан [1].

Німеччина та Австрія також мають спеціальні освітні програми для людей похилого віку, де люди похилого віку мають можливість отримати нові навички, взяти участь у творчих майстернях, наукових дискусіях та культурних заходах. Такі програми сприяють не тільки збереженню пізнавального потенціалу, але й соціальної активності людей похилого віку, тим самим зменшуючи ступінь їх соціальної ізоляції [4].

В Україні є перспективи впровадження міжнародного досвіду у сфері підтримки розумової діяльності людей похилого віку. На основі зарубіжних зразків українські соціальні установи можуть розробляти власні програми та адаптувати їх до місцевих умов і потреб людей похилого віку. Важливим елементом цього є розвиток співпраці між державними інституціями, громадськими організаціями та волонтерськими групами, що дасть змогу

створювати різноманітні геронтологічні платформи для навчання, культурного розвитку та соціальної взаємодії [3].

Загалом, активність людей похилого віку сприяє покращенню їхнього самопочуття та настрою, підвищенню самооцінки та почуття власної значущості, зростанню самостійності та незалежності, ствердженню впевненості у власних силах та потреби у продуктивності життя, зміні погляду на старіння з дефіцитарного на профіцитарний (табл. 3) [12].

Таблиця 3

Вплив активності на психоемоційний стан літніх людей

Рівень участі в активностях	Поліпшення настрою (%)	Зниження рівня тривожності (%)	Підвищення самооцінки (%)
Регулярна участь (щоденно)	75	60	80
Нерегулярна участь (раз на тиждень)	50	40	55
Відсутність участі	20	15	25

Згідно з таблицею 3, регулярна участь в соціально-психологічних активностях заходах має значно більший позитивний вплив на настрій, рівень тривожності та самооцінку серед літніх людей, ніж нерегулярна участь або відсутність участі.

Для реалізації ефективних програм сприяння інтелектуальній діяльності в Україні необхідно створити умови для підготовки соціальних працівників та волонтерів для роботи з людьми похилого віку. Також важливо фінансувати програми на державному рівні, підтримувати наукові дослідження у сфері когнітивного старіння та використовувати найсучасніші технології дистанційного навчання літніх людей [7].

**Висновки та перспективи подальших досліджень** У результаті дослідження встановлено, що соціальна підтримка розумової діяльності людей похилого віку є важливим фактором підвищення якості їхнього життя. Розумова діяльність сприяє збереженню когнітивного здоров'я, покращенню психоемоційного стану та підвищенню соціальної інтеграції людей похилого віку. Соціальні інститути в Україні можуть відігравати ключову роль у



стимулюванні інтелектуальної активності шляхом використання різноманітних методів і програм.

Міжнародний досвід свідчить про високу ефективність впровадження програм когнітивної стимуляції в соціальних закладах, що може стати основою для розвитку подібних ініціатив в Україні. Для цього необхідно запровадити нові підходи до навчання людей похилого віку, розширити інфраструктуру їх соціальної взаємодії та забезпечити підтримку на державному рівні.

Подальший розвиток програм соціальної підтримки інтелектуальної діяльності в соціальних установах України стане важливим кроком на шляху покращення якості життя людей похилого віку та сприятиме їх активній участі в суспільному житті.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарук А. Неформальна освіта дорослих у країнах ЄС. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/964/1/Goncha.pdf> (дата звернення 14.10.2024).

2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 28.10.2024).

3. Дем'яненко Н. М. Герогогіка в соціокультурному і науковому вимірах. URL: [https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/33262/Demianenko\\_7-12.pdf?sequence=1](https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/33262/Demianenko_7-12.pdf?sequence=1) (дата звернення 29.10.2024).

4. Джуган Р.І. Потреби людей похилого віку та їх реалізація в умовах сучасного українського суспільства (соціологічний дискурс): монографія / Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2023. 164 с. URL: [https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/55386/1/monogr\\_disert%20Dzhuhann%20R2.pdf](https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/55386/1/monogr_disert%20Dzhuhann%20R2.pdf) (дата звернення 25.10.2024).

5. Досвід війни для людей старшого віку в Україні та їх залучення до гуманітарної реакції: Опис. URL: <https://www.helpage.org/wp->

content/uploads/2023/05/Lost-the-life-Summary-Ukrainian.pdf (дата звернення 15.10.2024).

6. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / ред. І.Д. Зверевої. URL:[https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3491/1/I\\_ZVEREVA\\_O\\_BEZPALKO\\_G\\_PETROCHKO\\_T\\_ZHURAVEL\\_N\\_ZIMOVETST\\_LYAKH\\_EDFSS\\_KSP%26SR\\_IL.PDF](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3491/1/I_ZVEREVA_O_BEZPALKO_G_PETROCHKO_T_ZHURAVEL_N_ZIMOVETST_LYAKH_EDFSS_KSP%26SR_IL.PDF) (дата звернення 16.10.2024).

7. Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі: методичні рекомендації / М.Л. Смульсон, Ю.М.Лотоцька, М.М. Назар, П.П. Дітюк, І.Г. Коваленко-Кобилянська [таін.]; за ред. М.Л.Смульсон. К.: Педагогічна думка, 2015. 119 с. URL: <https://core.ac.uk/reader/32309200> (дата звернення 25.10.2024).

8. Коваленко О., Лук'янова Л., Помиткін Е., Московець Л. Психологія людей літнього віку. Навч. посібн. Київ : Вид-во ТОВ «Геопринт». 2021. 288 с. URL: [http://ipood.com.ua/data/project\\_NFDU/posibnyk\\_2021.pdf](http://ipood.com.ua/data/project_NFDU/posibnyk_2021.pdf) (дата звернення 29.10.2024).

9. Коваленко-Кобилянська І.Г. Інтелектуальна підтримка людини похилого віку в умовах групової тренінгової роботи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип.3. Том 1. С.88-92.

10. Коленіченко Т. І. Соціальна робота з людьми похилого віку. URL: [https://ir.stu.cn.ua/jspui/bitstream/123456789/5746/1/5%20%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE\\_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F\\_2011.pdf](https://ir.stu.cn.ua/jspui/bitstream/123456789/5746/1/5%20%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_2011.pdf) (дата звернення 30.10.2024).

11. Міністерство соціальної політики: Соціальний звіт за 2020 р. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20083.html> (дата звернення 30.10.2024).

12. Піонтківська О. Г. Соціально-психологічна підтримка суспільної активності людей похилого віку: дис. канд. психол. н.: 19.00.05. Київ, 2018. URL: [https://scc.knu.ua/upload/iblock/294/dis\\_Piontkivska%20O.%20H.\\_new.pdf](https://scc.knu.ua/upload/iblock/294/dis_Piontkivska%20O.%20H._new.pdf) (дата звернення 23.10.2024).

13. Романова І. Соціальна робота з підтримки інтелектуальної активності людей похилого віку. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2018. № 1. С.64-72.

14. Теслюк Р., Бідак В. Старіння населення України та соціальна вразливість людей похилого віку. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. [URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-14](https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-14) (дата звернення 27.10.2024).

## REFERENCES

1. Honcharuk, A. (2017). Neformalna osvita doroslykh u krainakh YeS. [Non-formal adult education in EU countries]. Retrieved from: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/964/1/Goncha.pdf> [in Ukrainian].

2. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

3. Demianenko, N. M. (2019). Herohohika v sotsiokulturnomu i naukovomu vymirakh [Herogogics in sociocultural and scientific dimensions]. Retrieved from: [https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/33262/Demianenko\\_7-12.pdf?sequence=1](https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/33262/Demianenko_7-12.pdf?sequence=1) [in Ukrainian].

4. Dzhuhan, R.I. (2023). Potreby liudei pokhyloho viku ta yikh realizatsiia v umovakh suchasnoho ukrainskoho suspilstva (sotsiologichnyi dyskurs) [The needs of the elderly and their implementation in the conditions of modern Ukrainian society (sociological discourse)]. Uzhhorod: TOV «RIK-U». Retrieved from: [https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/55386/1/monogr\\_disert%20Dzhuhan%20R2.pdf](https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/55386/1/monogr_disert%20Dzhuhan%20R2.pdf) [in Ukrainian].

5. Dosvid viiny dlia liudei starshoho viku v Ukraini ta yikh zaluchennia do humanitarnoi reaktsii (2023) [War experience for older people in Ukraine and their involvement in humanitarian response]: Opys. Retrieved from: <https://www.helpage.org/wp-content/uploads/2023/05/Lost-the-life-Summary-Ukrainian.pdf> [in Ukrainian].

6. Zvierieva, I. (Ed.). (2011). Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Encyclopedia for specialists in the social sphere]. Retrieved

from:[https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3491/1/I\\_ZVEREVA\\_O\\_BEZPALKO\\_G\\_PETROCHKO\\_T\\_ZHURAVEL\\_N\\_ZIMOVETST\\_LYAKH\\_EDFSS\\_KSP%26SR\\_IL.PDF](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3491/1/I_ZVEREVA_O_BEZPALKO_G_PETROCHKO_T_ZHURAVEL_N_ZIMOVETST_LYAKH_EDFSS_KSP%26SR_IL.PDF) [in Ukrainian].

7. Smulson, M.L. (Ed.). (2015). *Intelektualnyi rozvytok doroslykh u virtualnomu osvitnomu prostori: metodychni rekomendatsii* [Intellectual development of adults in the virtual educational space: methodical recommendations]. Kyiv: Pedahohichna dumka. Retrieved from: <https://core.ac.uk/reader/32309200> [in Ukrainian].

8. Kovalenko, O., Lukianova, L., Pomytkin, E. & Moskovets, L. (2021). *Psykhologhiia liudei litnoho viku* [Psychology of elderly people]. Kyiv: Vyd-vo TOV «Heoprynt». Retrieved from: [http://ipood.com.ua/data/project\\_NFDU/posibnyk\\_2021.pdf](http://ipood.com.ua/data/project_NFDU/posibnyk_2021.pdf) [in Ukrainian].

9. Kovalenko-Kobylianska I.H. (2017). *Intelektualna pidtrymka liudyny pokhyloho viku v umovakh hrupovoi treninhovoi roboty* [Intellectual support of an elderly person in the conditions of group training work]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. (Vyp.3), 1, 88-92.

10. Kolenichenko T. I. *Sotsialna robota z liudmy pokhyloho viku* [Social work with the elderly]. URL: [https://ir.stu.cn.ua/jspui/bitstream/123456789/5746/1/5%20%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE\\_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8F\\_2011.pdf](https://ir.stu.cn.ua/jspui/bitstream/123456789/5746/1/5%20%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8F_2011.pdf) [in Ukrainian].

11. *Ministerstvo sotsialnoi polityky: Sotsialnyi zvit za 2020 r.* [Ministry of Social Policy: Social report for 2020]. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/news/20083.html> [in Ukrainian].

12. Piontkivska, O. H. (2018). *Social and psychological support of social activity of the elderly*: PhD diss. Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. Retrieved from: [https://scc.knu.ua/upload/iblock/294/dis\\_Piontkivska%20O.%20H.\\_new.pdf](https://scc.knu.ua/upload/iblock/294/dis_Piontkivska%20O.%20H._new.pdf) [in Ukrainian].

13. Romanova, I. (2018). Sotsialna robota z pidtrymky intelektualnoi aktyvnosti liudei pokhyloho viku [Social work to support the intellectual activity of the elderly]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy*, 1, 64-72.

14. Tesliuk, R., Bidak, V. (2023). Starinnia naseleattia Ukrainy ta sotsialna vrazlyvist liudei pokhyloho viku [Aging of the population of Ukraine and social vulnerability of the elderly]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 56. [Retrieved from: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-14](https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-14) [in Ukrainian].